

Hudba na mannheimském dvoře II.

(Johann Christian Cannabich, Wolfgang Amadeus Mozart, Karel Stamic, Franz Ignaz Beck)

Milí žáci, stejně jako minulý týden, i dnes se vypravíme za hudbou do jihoněmeckého Mannheimu. Toto město bylo v 18. století sídlem falckých kurfiřtů. Jejich rezidence se stala kolem roku 1750 vyhlášeným hudebním centrem s prvotřídním dvorním orchestrem, jehož členové zpravidla i komponovali. Kurfiřtská kapela pod vedením charismatického houslisty Jana Václava Stamice dosáhla evropského věhlasu jako moderní a vysoce profesionální orchestr.

Po Stamicově předčasné smrti v roce 1757 – v necelých čtyřiceti letech – se stal duší mannheimské kurfiřtské kapely jeho žák Johann Christian Cannabich. Ten to měl ovšem snadné, pocházel přímo z Mannheimu a byl synem dvorního hudebníka, hobojisty a flétnisty Martina Friedricha Cannabicha, který měl tu čest vyučovat kurfiřta Karla Theodora hře na flétnu. Christian Cannabich byl už v roce 1744, to znamená ve svých třinácti letech, zapsán jako *adept dvorní hudby*. Od Jana Václava Stamice dostával hodiny houslí a jako patnáctiletý se stal dvorním hudebníkem. Díky služnému od kurfiřta mohl o čtyři roky později odejít studovat do Říma. Jeho učitelem tam nebyl nikdo menší než Niccolò Jommelli, *maestro coadiutore* papežského orchestru, podle některých současníků považovaný tehdy za nejlepšího skladatele na světě. V roce 1753 doprovázel Cannabich svého učitele do Stuttgartu, kde byl Jommelli jmenován hlavním kapelníkem. V následujícím roce se Cannabich vrátil do Itálie, do Milána a vzdělával se u Giovanniho Battisty Sammartiniho. Někdy na konci roku 1756 nebo na začátku roku 1757 se vrátil do Mannheimu, připojil se zase k orchestru jako třetí hráč ve skupině prvních houslí a v roce 1758 nebo 1759 byl povýšen na místo koncertního mistra. O to se dělil s houslistou Carlem Josephem Toeschim. Když byl Cannabich roku 1774 jmenován ředitelem instrumentální hudby, měl ze všech mannheimských hudebníků nejvyšší a nejlépe placené místo – místo, které předtím zastával Jan Václav Stamic. Jediným lépe placeným postem byl post kapelníka – to byla doména Holzbauerova – s povinnostmi na poli vokální hudby, především opery.

Ale teď už pojďme společně nahlédnout do tvorby Christiana Cannabicha. V podání souboru Camerata Köln si můžeme poslechnout jeho Kvintet D dur pro flétnu, housle, violu, dvě violoncella a kladívkový klavír op. 7 č. 5, komponovaný

ve druhé polovině šedesátých let 18. století. Jednotlivé části: Andantino – Allegro vivace – Minuetto I & II. Grazioso.

[Johann Christian Cannabich Flute Quintets Op.7 Nos.3-6 – YouTube](#)

(od začátku do času 16:43)

Dozněl Kvintet D dur op. 7 č. 5 od Johanna Christiana Cannabicha. Na historické nástroje – flétnu, housle, violu, dvě violoncella a kladívkový klavír – hráli členové souboru Camerata Köln.

Mannheim byl považován za hudební předměstí metropole nad Seinou, Paříže, která v polovině 18. století udávala tón celé Evropě. Mannheimští hudebníci vystupovali v Paříži na proslulých Concerts spirituels a budili pozornost i svými skladbami, o jejichž vydávání pečlivě dbali pařížští nakladatelé. Bylo tomu tak i v případě Christiana Cannabicha. Některé jeho symfonie vyšly v periodických antologiích spolu se symfoniemi jiných manheimských skladatelů. Od člena manheimského dvorního orchestru se očekávala především orchestrální hudba, ale jak rostla Cannabichova popularita, mohl vydat v Paříži i několik málo děl komorních, včetně šesti kvintetů op. 7, z nichž jeden jsme před chvílí vyslechli. Je zajímavé, že tyto kvintety byly jako jedny z prvních děl vůbec vydány pod názvem *koncertantní symfonie*, možná i proto, že žánr koncertantní symfonie začínal v té době přicházet do módy.

Cannabich je dnes známý nejen jako Stamicův nástupce v manheimském orchestru, ale především díky tomu, že se dobře znal s Wolfgangem Amadeem Mozartem. Ten v dopise svému otci napsal: *Nedokážu popsát, jak mile se ke mně Cannabich chová. Svůj obdiv k němu vyjádřil těmito slovy: Cannabich, který je nejlepším dirigentem, jakého jsem kdy spatřil, si chová lásku a úctu k těm, co jsou pod ním.* Cannabich v podstatě zprostředkoval vliv manheimského kompozičního a interpretačního stylu na mladého Mozarta. Salcburský génius se na své cestě do Paříže v roce 1777 na nějaký čas v Mannheimu zastavil a dokonce usiloval o získání místa u dvora. Napsal zde řadu skladeb, zejména instrumentálních; dokonce se zdá, že některé své slavné motivy zaslechl právě v Mannheimu. Tamní živé hudební prostředí bylo tvořeno veselými lidmi, jako byly rodiny Cannabichových a Wendlingových, tenorista Raaf, hobojsista Ramm, hornista Lang a další. I to bylo pro Mozarta velké lákadlo. Cannabichově půvabné dceři Rose dával téměř denně hodiny klavíru a zkomponoval pro ni Sonátu C dur K 309.

První kontakt s jiným vynikajícím hudebníkem, flétnistou Johannem Baptistem Wendlingem, navázal Mozart už jako sedmiletý, když hostoval v kurfiřtově letní rezidenci ve Schwetzingenu. Při jeho další návštěvě Mannheimu se z toho vyvinulo vřelé přátelství. Wendling mimo jiné zprostředkoval Mozartovi několik zakázek od jistého bohatého amatérského flétnisty přezdívaného Indián. Jednou ze skladeb, které Mozart v Mannheimu dokončil, je Kvartet D dur pro flétnu, housle, violu a violoncello K 285, který si teď můžeme poslechnout. Na historické nástroje ho přednesou členové souboru Schönbrunn Ensemble Amsterdam. Kvartet má tři věty: Allegro – Adagio – Rondeau. Allegretto.

[Quartet in D KV 285: Allegro – YouTube](#)

[Quartet in D KV 285: Adagio – YouTube](#)

[Quartet in D KV 285: Rondeau, allegretto – YouTube](#)

V provedení souboru Schönbrunn Ensemble Amsterdam jsme vyslechli Kvartet D dur pro flétnu, housle, violu a violoncello K 285, který Wolfgang Amadeus Mozart zkomponoval v roce 1777 za svého pobytu v Mannheimu. Tamní dvůr se svými skladateli a orchestrem byl v té době jedním z nejvýznamnějších a pro evropský hudební život velice podnětných dvorů. Mnozí současníci i skladatelé následujících generací v něm spatřovali směrodatný vzor. Také proslulý anglický hudební vědec a skladatel Charles Burney si udělal zastávku v Mannheimu během své druhé cesty po evropském kontinentu. Do svého hudebního cestopisu si poznamenal: *Nádhera dvora a jeho výdaje jsou v tomto městě nesmírné. Palác a dvorní budovy tvoří téměř jeho polovinu a polovina obyvatelstva žije na útraty ostatních, kteří jsou, jak se zdá, dosti chudí. Jezuitská kolej, kterou dal vystavět nynější kurfiřt, je těsně u paláce a má frontu třiceti oken, nepočítaje v to kostel, jenž je nejkrásnější v celém městě. Fronta divadla, která tvoří jen malé křídlo paláce, má rovněž třicet oken. Město je čistší, krásnější a pravidelnější než ta, která jsem viděl. Ulice jsou jako v Lille "tirées au cordeau" (tj. podle šňůry) a vedou přímo od jednoho konce ke druhému. Je tady mnoho velkých náměstí, asi 1548 domů a v roce 1766 tu žilo 24 190 obyvatel.*

Burney přijel do Mannheimu v srpnu roku 1772, a protože kurfiřt pobýval tou dobou i s dvorem ve svém letním sídle ve Schwetzingenu, tři míle od Mannheimu, směřovaly Burneyho další kroky do tohoto místa. *Abych si učinil příznivý dojem o kurfiřtově kapele, píše Burney, stačilo přečíst si jen seznam jmen. Kapela se skládá téměř ze sta osob, zpěváků a hudebníků. Uvedu z nich jen některé, jejichž jména*

jsou známa v Anglii. Jedním z kapelníků je pan Holzbauer. Prvními houslisty a koncertními mistry jsou pánové Christian Cannabich a Carlo Toeschi. První z nich hraje první housle v italských operách, druhý ve francouzských a německých. Od těchto tří mistrů jsou známy různé vynikající symfonie, z nichž byly některé vytištěny v Anglii. Prvním flétnistou je pan Johann Baptist Wendling a mezi houslisty je ještě Johann Toeschi, Frenzel, Franz a Carl Wendling a Cramer. Tento je považován za jednoho z nejlepších sólistů v celé Evropě. Neřeknu o něm mnoho, protože je právě v Anglii a moji krajané mají příležitost posoudit sami jeho nadání. V tomto tělese je třiatdvalet zpěváků a zpěvaček, z nichž někteří jsou vynikající. Jsou to zvláště slečna Wendlingová, Danzyová a paní Cramerová; páni Roncaglio, Pesarini a Saporosi. Někteří z těch, kteří jsou uvedeni v seznamu, už pro pokročilý věk nevykonávají službu nebo jsou přespočetní. Všichni, kteří byli v kurfiřtových službách a ztratili nemocí hlas nebo už nemohou vystupovat, dostávají řádnou penzi tak dlouho, pokud jsou v Mannheimu; když odejdou do své vlasti nebo jinam, dostávají i potom polovinu penze, konstatuje Burney.

Na počátku největšího rozkvětu mannheimské školy přišel na svět Karel Stamic, prvorozený syn Jana Václava Stamice. Hudební vzdělání získával nejdříve u svého otce, pak – po jeho předčasné smrti v roce 1757, kdy bylo Karlovi teprve dvanáct let – mohl studovat i u dalších mannheimských hudebníků: Christiana Cannabicha, Ignaze Holzbauera a Františka Xavera Richtera. Už jako sedmnáctiletý se Karel Stamic stal druhým houslistou dvorní kapely. Na tomto místě setrval až do svých pětadvaceti, kdy spolu s mladším bratrem Antonínem odešel do Paříže. Rodný Mannheim sice opustil, ale mannheimskému stylu zůstal věrný. Jako ukázkou hudby Karla Stamice si teď můžeme poslechnout Kvintet Es dur pro flétnu, lesní roh, dvě violy a basso continuo op. 11 č. 3, který přednese soubor Camerata Köln. Skladba má tři věty: Allegro di molto – Andante moderato – Presto.

[Carl Stamitz – Quintette in E-flat major, Op.11,3 – YouTube](#)

V podání členů souboru Camerata Köln jsme vyslechli Kvintet pro flétnu, lesní roh, dvě violy a basso continuo Es dur op. 11 č. 3 od Karla Stamice.

K ozdobám mannheimského dvora patřil dnes už zmiňovaný flétnista a skladatel Johann Baptist Wendling, kterého si nesmírně vážil i pruský král Bedřich Veliký; když ho slyšel poprvé hrát, daroval mu zlatou tabatěrku. Kurfiřt Karl Theodor dokázal skvělého flétnistu a později i svého učitele připoutat k mannheimskému dvoru mimořádně vysokým platem, jenž činil až 1000 zlatých. Pro srovnání, jeho

kolegové v orchestru vydělávali asi polovinu. Wendlingovou ženou byla primadona Dorothea Spurni a jejich dcera Augusta, zvaná Gustl, se také stala významnou zpěvačkou. Aby toho nebylo málo, i Wendlingův bratr Franz, který působil v kapele jako houslista, měl za ženu zpěvačku, neméně slavnou Elisabethu Augustu, a rovněž jejich dcera Dorothea rozvíjela úspěšnou pěveckou kariéru. U kurfiřta byla zaměstnána i celá řada dalších muzikantských rodin – Cramerové, Friedelové, Langové, Ziwiniové a Danziové. Koloraturní sopranistka Franciska Danzi se později provdala za hobojistu Ludwiga Augusta Lebruna; její otec Innocenz Danzi byl prvním violoncellistou orchestru a na stejný nástroj hrál i jeho syn Franz, který je dnes známý především svými dechovými kvintety. Na mannheimském dvoře působil také známý Abbé Joseph Vogler, a to jako vicekapelník. Z dalších členů kurfiřtské kapely můžeme jmenovat houslistu Petera Wintera, fagotistu Georga Wenzela Rittera, hornistu Franze Antona Dimmlera nebo klarinetisty Johanna Hampela a Michaela Quallenberga, kteří byli jejími členy už od roku 1759. Právě mannheimští skladatelé měli hlavní zásluhu na tom, že ve zdejším orchestru klarinet velmi rychle zdomácněl.

Před námi je ještě hudba mannheimského rodáka Franze Ignaze Becka. Tento nesmírně zajímavý skladatel získal první hudební vzdělání od svého otce, hoboisty mannheimské kapely. Učil se hrát na housle a na kontrabas a po příchodu Jana Václava Stamice do Mannheimu v roce 1741 přešel do jeho opatrovnictví. Tak se také podepisoval: *Dissepolo di Stamitz* – Stamicův žák. Kurfiřt Karl Theodor si Beckova talentu brzy povšiml a převzal odpovědnost za jeho vzdělání. I když některé prameny uvádějí, že Beck opustil Mannheim kvůli studiu kompozice u Galuppiho v Benátkách, jeho žák Blanchard podává barvitější svědectví: tvrdí, že Beck, miláček dvora, utekl od kurfiřta poté, co uvěřil tomu, že zabil v souboji svého soka, žárlivého konkurenta. O mnoho let později se však dozvěděl, že se stal obětí krutého žertu; jeho sok tu smrt pouze předstíral. Po krátkém pobytu v Neapoli, kam utekl s dcerou svého zaměstnavatele, se Beck někdy po roce 1750 usadil ve Francii. Zpočátku vedl divadelní orchestr v Marseille, později působil jako kapelník opery, varhaník a učitel v Bordeaux, kde také roku 1809 zemřel.

Muzikologové považují Becka za originální tvůrčí osobnost předklasického období. Jeho tvorba má význam pro další rozvoj mannheimského symfonického stylu, zejména při prohloubení tematické práce v provedení sonátové formy. Vliv mannheimské školy je patrný i v Symfonii Es dur op. 3 č. 4, kterou nám zahraje Toronto Chamber Orchestra pod vedením Kevina Mallona. Její virtuózně zarámované věty a četná orchestrální crescenda se nejvíce přibližují k mannheimským

kompozičním modelům. Symfonie má čtyři věty: Allegro con brio – Un poco adagio – Minuetto I & II – Presto risoluto.

[Franz Ignaz Beck. Symphony in E flat major op. 3 Nr. 4 – YouTube](#)

Co říkáte, milí hudebníci? Líbilo se vám na mannheimském dvoře? Dokážete si představit, že byste byli – podobně jako třeba Jan Václav Stamic nebo Christian Cannabich – v kurfiřtových službách? Jistě jste plni zážitků, proto neváhejte a podělte se o ně se mnou na emailové adrese jarmila.novotna@zusvpetrova.cz. 😊 Těším se!